

פלשתינצטונטרייזות? דוד בן-גוריון וישלילת הגולה בתקופת השואה

טוביה פרילינג

מאמר זה, המוקדש לדוד בן-גוריון ונושא ישלילת הגולה בתקופת השואה, נדון בשלוש סוגיות. תחילה תיבחן השאלה, האם ישלילת הגולה הייתה מן הרכיבים המרכזיים במסגרת הציוניים של בן-גוריון; ואם אכן היה וכיכב זה של ישלילת הגולה, האם פירושו המעשי בתקופת השואה השתקף בהפקות יהדות אירופה; חשוכה שלילית לשאלה זו מעלה ממילא את השאלה השלישית: מדוע נודע דימוי כה שלילי בעיני הציבור למעשה הציוני והבן-גוריוני ביחס ליהודי אירופה בתקופת השואה.

א. ישלילת הגולה כרכיב מרכזי במסגרת ובמעש הציוניים של בן-גוריון

כל ימינו גרס בן-גוריון כי מצוי פתרון יסודי אחד למצוקת היהודים היהודות: ביטול המצב האנומלי של היהודים של היעדר מדינה משלהם, מצב שאינו מקנה להם את האפשרות ואת ההזדמנות לעצב כיהודים את גורלם. במשך כל חייו פעל בן-גוריון למען השגת יערי זה של מטרת מדינתית וריבונית, שהיהודים יוכלו לממש בה את ההזדמנות האמורה. לגבי דדו, אנוניפצייה אמחיה מחגלמת במתן האפשרות גם ליהודים לממש את זכותם הטבעית להגדרה עצמית ולמדינה משלהם, ולא רק בהזדמנה – נדיבה ככל שתהיה – להשתלב כארצות מושבם בגולה. אליבא דבן-גוריון הורכבה השואה, באורח הטרוני והרומטי ביותר, אח הפן הדיאלקטי של האמנוציפצייה: את השיא הנורא מכול הציגו למעשה והבן-גוריוני ביחס ליהודי אירופה בתקופת השואה.

1 כן ראו ט' פרילינג, חזן כשרפיל: דוד בן גוריון, התנתג היישוב ונסיונות הצלה בשואה, באר שבע וירושלים 1998. ספרק הסוכים: הנ"ל, יעווחי הסמריאטיס של בן-גוריון השואה, יעווחי בתקופת ישראל, 7 (1997), עמ' 218-238.

ישלילת הגולה
כרכיב מרכזי
במעש הציוניים
של בן-גוריון

המספר שביקש להוביל אליה, ועיננה שמוצאם בבית היוצר של האומה בימי שבת של ישראל על אדמתו.⁴

גם הפסיקים שאהב ושייבן מותרות לזכרית של שולחן עבודתו, כגון יזחכה לרצן כמורד, עזיבתם לי עם סגולה, לא ישא גוי אל גוי הורב, ונתחיל לאור גויים ופסיקים אחרים, שליו את בן-גוריון בהזדמנויות שונות וגם כשעות קשות, באו כולם מן התנ"ך ולא מהיצירה כאלפיים שנות הגלות. כך למשל, כששהה בלונדון מיר עם סיום מלחמה העולם השנייה וראה מחלת מלוגו את הלונדונים עולים ברחובות, תיאר את המראה ביומנו בפסקה מן התנ"ך: 'אל ישנתו ישראל, אל גיל עצמים' (תושע ט, א).⁵ ועוד: בראשית שנתה התמימים, ערב אתה מהחלטהו הקשות ביותר של בן-גוריון – החחלת העלייה הגדולה וקרבן הגלויות – ולנוכח שנות מומחיו ויוצאיו ברכי המוסר כמון הגדולה וקולים הצפויים, הוא נרש לזכרי תוביא: 'אמר לצפון תני לזמן אל-הגלוי הכיאי בני מרחוק ובהתי מקצה הארץ' (ישעיהו מג).⁶ בן-גוריון נטל אפוא מן התנ"ך ורכיבי לכונייה זחרו שלו ולכונייה זחרו של חצו הצעיר החולך ומתגבש היה זה מעשה מכון היות שהמקרא נוצר בארץ ולכן היה ניתן לקשור אליו ולגשר בינו לבין חצו המתגבש על אדמתו: בן-גוריון יחזר על נטילה מן המשנה והחלמוד שנוצר אחרי חורבן הבית השני ולא היו ראויים כשנינו למשימה האמורה.

מכל אלה עולה תשובה חיוכית מוחלטת לשאלה הראשונה: ישלילה הגולה הייתה יסוד מוסד בתפיסתו הציונית של בן-גוריון, על אף העיונים והשברורים הפוליטיים שהתרחשו בגלגולה במשך השנים. הוא לא התפרק ממנה מעולם, לא לפני השואה, לא במהלכה ואף לא אחריה.⁷

4 על הכרת המספר הנבד-גוריונית דאו מ קרן, בן-גוריון והאינטלקטואלים, קריית שדה נחקר 1988, עמ' 90-102; ש' שבת, קונאט זרד, א' יודשלים וזל אביב 1976, עמ' 49-104. על הערכות להשעו ושמוש בפסקי התנ"ך ראו המ"י גבריהו, 'עבודת מהו התנ"ך בביתו של בי"ה, בן-גוריון התנ"ך: עם וארצו, קריית שדה נחקר 1989, עמ' 70-74. על הנכסים הכלל-אנטישטיס הוא יברר למשל בטקף אבן הפינה לבית התנ"ך העלמי (כ"ה בתשרי תשל"א): 'שלוחו [הם] [...] עיקרי הידידות: האחו הוא עיקר האלהות – הכוח החינני הגדול החצו, עמנו היה חצו הראשון והחיי שחרגש ושקבל עיקר ות, ומאמך בו עד היום [...] הרעיון השני הוא ענין יאחובה לרצן כמורד, והרעיון השלישי הוא חזון אגודת הימים, ילא ישא גוי אל גוי חרב ולא למרד עד מלהמה'. על הרעיונות האנטיבוסביליים של היהדות ראו למשל ר' בן-גוריון, 'יחוד ועוד', יחוד ועוד, יודשלים 1971, עמ' 118-120.

5 יוסף בן-גוריון, 7, 8 במאי 1945; ר' בן-גוריון, עיתים בתנ"ך, חל אביב 1976, עמ' 94; הנ"ל, 'התנ"ך והעם היהודי', דבר, 7.7.1964.

6 על התנ"ך כחלק ממקשה זהותו של כל יהודי וכל ישראל ראו למשל ר' בן-גוריון, נצח ישראל, חל אביב תשכ"ד, עמ' 186; ברכים בפתחית הכינוס הארצי לתנ"ך, 31.3.1958; 'ביצור', כינוס יהודי – תעודת זהותו של עם ישראל, ספרדי, 14.4.1959.

7 במסגרת הבריתות הפוליטיות שביקש לקיים בשלבים שונים של פעילותו הציונית תמיד בן-גוריון

וכיה – גם את תקפותה של תפיסתו הציונית והחוצת. כך סבר בן-גוריון לפני השואה, כך סבר אחריה.²

גם הרכיבים המרכיבים שנטל לבניית זהות היהודי הישראלי החדש, בן חצו שביקש להוביל לארצו, קורצו מאותם חומרים של שלילה הגולה: קאאותו לשימוש בעברית, שתרבאה למשל לפולמוס סביב אמה כנושא היידיש כישפה דוה ורלומת' כ-1945; או הטרורו לוסחורדת הרבנים דאמריקא כ-1952. כי ראוי ישיפנו לאנשים בישראל כללונם ובלשונם העברית; שינוי שמו מארץ ל'בן-גוריון', על שם גיבור עברי קדום – ותביעתו מרכיב סביבו ומכעלי הפקידים בכירים כמשל, בשירות החוץ ובצבא כי יעשו כמותו; חשם הסמלי שנתן לבית הככרה, 'אגולה'; המשפט היחיד שצווח לחרות על מצבת קברו, 'לכיבוז ימנו'; 'עלה ארצה ב...', לציון המעשה החשוב מכל המעשים שעשה בימי חייו העמוסים, וכפי שהדגיש שהייתה זו ליחתו השינייה; התפקותו על דמותם של בני הארץ, הצבירים, כמשה דיין ודומיו. מכל אלה עולה כי בן-גוריון סבר כנראה שאן בגולה שום דבר יסואוי לחורפקו עליה.³

גם אהובה הגדולה לתנ"ך, בשיקף לחלקים בו המגלמים את הקשר לארץ-ישראל והשמושיים שעשה בהם להעמקת שורשיה של הפיסתו הלאומית-ציונית, לימדו על עומקה של שלילה הגולה. הוא ניכס למשל את השאלה, שעמדה כיסוד מוסר כציונות (ועדין עומדת), מרוע הלך אברהם מאום נהריים, ארץ פורייה ועשירה בעלת זחרות גבוהה, לארץ דלה וירודה; הוא אימץ את נרדית העם, ככלים השונים, מנהיג לארץ המוכנות; הוא נטל את סיפור כבוש הארץ והערכו ליהושע, מנהיג המהלך הזה; את המעכב משבטיות לממלכתיות, את יציקת המסורות הממלכתיות המיימניות ונכוש העם. מהתנ"ך דלה נימקים לדין וליכוס עמודותי בשאלת הגבולות והזחמת על הארץ; את הנכסים הכלל-אנושיים שהנהיל עם קטן זה לאנושות לפני אלפי שנים, קודם המהפכה הצרפתית וגדולי המתקנים האמריקנים, האגלים, הרוסיים, לפני התשכלה – אותם איזאליים חכרותיים שבמסורת היהודית, שביקש לצקת אותם ברפוסים חילוניים, שיהיו תשחות רעיונית להגשמה החדשה ולהות החדשה של בית-האמנציפציה. איזאליים אלה התאמו לרעיונות הסוציאליסטיים, ואפילו האוטוטיים, של חכרת המגשתת על עקרונות של צוק שוררון, לחכרת

2 ש' שבת, קונאט זרד, הקרקע בידי, ג' יודשלים וחל אביב 1987, עמ' 441-438; הנ"ל, 'יחוד והשחור', אלפיים 10 (תשי"ח), עמ' 117-122.

3 בן-גוריון להסחורות הרבנים דאמריקא, 5.10.1952, ארכיון המכון למורשת בן-גוריון ונחלו; ארצ'ה, ההכנות; על דבריו כ-1945 – ראו להלן, חרחת כ-22, 21, מי כר-זחתי, הכהותך של בן-גוריון, סובי כי מקור שם מששתו ששותרת נלקת מקימתו בן גוריון, משרד השליש יודשלים בתקופת המרד נגד הדומאם וזאו מי כר-זחתי, בן-גוריון, א' חל אביב 1975, עמ' 80-81; על הגולה והעברים, ראו א' שפירא, יחורים חרשים יהודים ישנים, חל אביב 1997, עמ' 225-221, 242.

יהודי הראשונים להיפגע מאימי המלחמה. נוסף על כך הונח כי ההתנגדות המזוינת הצפויה להצאחם של לרדים מאירופה, אם מצד הכרטיסים אם מצד הערכים, תהא קטנה ביחס; זאת בשל המשמעות ההומניטרית המיוחדת של המעשה ומשום שילדים הם עול כבר על היישוב יותר מאשר כוח לוחם וכונה. הנוחה אלה התברן, אולם עד שהתחולל כי גם את הילדים לא יהיה ניתן לחלץ באלפים, פעלה הנהגת היישוב באורח נמרץ להצלת מתמשימה מוקדי פעולה יעקריים: יודשלים ולונדון, איסטנבול, ליסבון ושטוקהולם.⁹

המתקן הערכי מלמד כי ההנהגה הצינינית, על רכדיה השונים, ראתה בשלוש תכניות הכופר שהונחו על שולחנה הזדמנויות חשובות, שיש לבחון אותן ולמצות מהן כל מה שיניב הצלה, כולל השגת רווח של זמן כאמצעי לדחיקת הקץ. הזכר אמור ב'תכנית סטרטגיסטית' (Tausnistia Plan), ניסיון להציל את יהודי רומניה שגורשו לחבל ארץ זה; ב'תכנית סלובקיה', שהתגלגלה לרעיון מקיף יותר שכונה 'תכנית אירופה' (Europa Plan), וכעיקר בתכנית להצלת יהודי הונגריה, שגורשה בשם המצמור 'סחורה חמה דם' ('Goods for Blood'). מול הנהגת היישוב ניצבו איטרטסים סותרים של גורמים אחרים, בכללם עמדת המעצמות: אלה הסמו למעשה את שני יעדי ההצלה העיקריים – ארצות הברית וארץ-ישראל. ארצות הברית לא שינתה כמעט את מדיניותה מהזמנה מאז ראשית שנות העשרים, ואילו מדיניות 'זיספר הלכן' בארץ-ישראל מומאי 1939 הקצתה 75,000 אשורות בלבד למשך תשמיש שנים, בקצב של 15 אלף בשנה; בשלהי נובמבר 1942 נותרו מהמכה כ-30,000 אשורות בלבד – והכרטיסים לא שינו באמור את היקף המסכות הגם שבמלכ זה כבר הורה מנה גורל יהודי אירופה. את הניסוח הדומטי ביותר לעמדת ההנהגה לגבי 'תכנית הכופר' טבע בן-גוריון באביב 1944, מיד כשנודעה ההצעה הנאצית 'סחורה חמה דם', באומרו: 'אם יש סיכוי של אחד למיליון – יש לנסות ולמצות את המתוך. דברים כרות ואת אמור גם שותפים אחרים להנהגה ובן-גוריון עצמו עוד בסוף 1942 וכמהלך 1943.¹⁰

9 (1966): XI, *Leo Baek Institute Yearbook, A Chronicle of Rescue Efforts*, S. Adler-Rudel.

שפהרד, וילפרד ישראלי: שגורר ללא ארץ, יודשלים 1989; פרלינג, חן בערפל (לעיל), הערה 11, פרק רביעי.

10 בהרחבה על 'תכנית סטרטגיסטית' ותכנית אירופה' ראו פילינג, שם, פרק חמישי; על תכנית 'סחורה חמה דם' ראו שם, פרק שמיני; בן-גוריון בהנהגה הסוכנות היהודית, 1944, 25.5, 'צ'ימ, פרוטוקולים של ישיבות הנהלת הסוכנות (אם יש תקופה של אחד למיליון – עלונו להאזח בה)'; רבני טטריליס אחרים מלמדים כי הנהגת היישוב כלל לא התנה את פעולת ההצלה בהכאת היהודים ארצה והאז החלטת המושב ה-14, אספה הנהלים השלישית, 3.5.1943, ספר הנהגות של הוועד הלאומי לכנסת ישראל בארץ-ישראל 1918–1948, יודשלים 1963, עמ' 342; נאמו של בן-גוריון, אביב, נאומים ונאומים, אספה הנהגות, 30.11.1942, (תוכנית אותם לארצות הברית) ותוכנית אותם לארצות הברית; תוכנית אותם לארצות הברית; תוכנית אותם לארצות הברית.

ב. האם משמעות שלילת הגולה הייתה הפקרתה?

האם ישלילת הגולה בתקופת השואה פירושה היה גם 'הפקרתה'? כדי להשיב על כך יש לברר את הקצת הדתב לתקופה ואת פעולות ההצלה שנקטה הנהגה הצינינית במהלך השואה, בעיקר מסוף נובמבר 1942; החל במספר זה הופנמה המשמעות האמנות של המתחולל באירופה – רצח עם שיטתי, העשיית ומחלת, לא עוד פוגרומים כבעבר.

מקרים אחרונים מעלים שבן-גוריון ועמיתיו להנהגה פעלו בכל המישורים האפשריים לרעתם – גם אם נראו מסובכים ודמיוניים – כדי להציל את יהודי אירופה בתקופת השואה. מוכד רק על קצה המזלג כמה מהתכניות המעשיות בתחומי 'ההצלה הקטנה' ו'ההצלה הגדולה': הראשונה נועדה לנסות לסייע ליהודים בשטחי הכיבוש לשדרד במלחמה באמצעות שיגור כספים ומוון, ביגוד והדופות; החודרת נירדו מורייפים; הברחה ממקומות מסוכנים למקומות בטוחים, יחסית (ישלום), כלשון אותם ילדים; החדרת נשק וארמון להגנה, סיוע בארגון ובממון מקומות מסתור. עיר החכנות בהצלה הגדולה, נועד להציל יהודים רבים ככל הניתן על ידי חילוץ משטחי הכיבוש, תכנית שהיו מורכבות מאוד מבחינת מדינית, צבאית ולוגיסטית, שעלו גם הן על הפרק כאשר התחולל מוראת ההשמדה באירופה. הכוללות בתחום זה של תכניות, שבן-גוריון וראשי היישוב היו מעורבים בהן מאוד, היו 'תכנית להצלת הילדים', תכנית הכופר ו'השיתוף החשאי' – שהניכ בין השאר את תכנית הצננות.⁸

'תכנית להצלת הילדים' על סדר יומה של הנהגת היישוב מיד עם הפוסים הרשמי על דבר ההשמדה בסוף נובמבר 1942; היא נסמכה על ההנהגה כי הילדים גם לפשרת עם 'אנשי גולה' מובהקים: ערב יעויה בילטור' למשל גיבש תכנית עם יהודי אמריקה; בהום מלחמת העולם השנייה הטיל הפקדים על הנועה הצינית, ומיד לאחר כך ערך את תשדוד הצינית; בראשית שנות התשישים כדה הסכם עם יעקב בלאשטיין, יו"ר הוועד היהודי האמריקני, ועוד.

8 ראו יי באואר, 'יילנסטייה ומחנות כמזוינת 1939–1945, מרחיבה 1966; X. Bauer, *New Haven 1994*, *Nezi-Jewish Negations*, 1933–1945, חל אביב 1992; רגיל, חולות ההתרחבות, א-י, יודשלים תל-י-תשמי; 'י פורת, הנהגה במילכוד, חל אביב 1986; רגיל, 'בן-גוריון ושואה יהודי אירופה', הצינית, מאסף יב (1987), עמ' 293–314 ולחלן; פורת, בן-גוריון והשואה; 'י עופר, חדך ביים, יודשלים 1988; רגיל, 'פעולות המשלחת הארץ-ישראלית בקושטא – 1943, 'י גוסמן (עורד), ניסוח ותפולת הצלה בתקופת השואה: הראות הויות בניסוח הנהגות, תש"י, עמ' 360–370; רגיל, 'אסטנבול, יוני 1944; תש"י של חוקי השואה, יודשלים תשל"י, עמ' 360–370; רגיל, 'אסטנבול, יוני 1944; עמ' הצינית והסתורית שקיבל מנתם כדך ומה שסכך לה', עיתים בתקופת ישראל, 4 (1994), עמ' 217–229. S. Anouson, *Hilfer, the Allies and the Jews*, Cambridge 2004.

בתחום שבין יהצלה מגולה לבין יהצלה קטנה עמד גם פועלם של 30,000 בחורים ובחורות מן היישוב שהתמיינו לצבא הבריטי. דובם ראו בגיוס חרומה אישית, כחלק מתרומת היישוב, למאמץ המלחמתי למיגורו של היטלר ומשטרו.
יש לכלול אפוא גם את כל אלה בתשובה השלילית לשאלה שהצבנו למעלה, האם פדרשה המעשי של ישלילת הגולה בתקופת השואה היה הפקרתה, היישוב והנהגתו פעיל להצלת יהודי אירופה באורך נמדד ולא נכלל להרחיב בכך כאן. התמעניין יוכל להתעמק בסוגיה טעונה זאת במחקרים העדכניים. היישוב והנהגתו נהגו כך אף על פי שלא שינו את תפיסתם ברכד ישלילת הגולה, משום שהבינו לא רק את האחריות הטבעית המוטלת עליהם, את השאלה המוסרית הגדולה המונחת לספם, אלא אף את המשמעויות הפוליטיות שבהפקרת הגולה, שהיא רק ככרוכל פועל יוצא של ישלילת הגולה.

היעדר פעולה להצלת הגולה היה עלול להביא בצקבוחתי תוצאות חמורות הן ליישוב בארץ הן להתנתנו, בשל שתי סיבות עיקריות: (א) אם היישוב בארץ והנהגתו, שדאו עצמם כחיל חלוץ הגולה לפני המנהג, היו נכשלים במבחן המוסרי הזה ועומדים מנגד, שוב לא יוכלו להנהיג את העם היהודי.¹⁴ (ב) העם היהודי והתנועה

פרק ארבעה: עשר. על העברת הכספים להגנתה, לרמינה ולפולין מ-1943 ועד סוף המלחמה, ממערב השליחים באיסטנבול באמצעות רשת בלזים, ראו למשל: ונה למשה, דב דוב, 18.3.1945; ארכיון הנהגה, 14/א61; על העברת לשווייץ ראו שלום לאהור, 3.5.1945; אצ"מ, S25/22516; לדוגמה: אחד למרים, 12.5.1945; שם: דב לצבי, 25.5.1945; שם: S25/10118; התספח: סיכומים כבלתי 1945 ראו: י קרמן לטובת היהודים, 31.10.1945; שם: 2.3.45; שם: S25/10118; העברת תשבת הוצאת ח"ח לחודש אוגוסט-ספטמבר; צבי לזב, 2.3.45; שם: S25/10118; העברת כספים מאיסטנבול ומינחת גם לסלובקיה, בולגריה, אוסטריה והונגריה דא: אחד לדאוב, 18.12.1943; שם: S25/22685; אישור פסולין על קבלת כספים: לחבר מזכירות הקרקע, 14.9.1943; ארכיון הנהגה, 50/9; מארכיון ישראל גלילי; לחברם, 18.9.1943; חוק 50/9; ארכיון ישראל גלילי; בוד לחברי מזכירות הקרקע, 1.10.1943; העברת מרונת, למשל דבר בוד סקרייה שבעית, 1.7.1944-25.6.1944; אצ"מ, S25/22465; על מרונת העברת הכספים ראו דבר א קפלן בתוך הפועל הצעיר, 14.3.1944; אצ"מ, פודוטקולים של רינע הועד הפועל הצעיר; מושב זו יפה את כחה של ההנהלה אחריה – לעשות את האמאציה של הודשים. לגיוס כל הפנסונים במסגרת התקציב ומזמקורות אחרים – ל'ביטחון', וההחלטה אישרה את מרונת קפלן וכן מרונת החוזה המימון של ההצלה והסיעה; וסלני לריי, 28.3.1944; אצ"מ, S25/8909 (העברת כספים לצונותים בארץ שבאסליה בדרך עקיפין של עסקה סיכומית); רב לצבי, 25.5.1945; שם: S25/10118; ח' לטרי, 17.4.1945; שם: S25/8907; טרי קולק ליי נוהל [אוגוליא], שם: 26.4.1945; שם: S25/10118; ח' לטרי, 17.4.1945; שם: S25/8907; טרי קולק ליי הוזהרשכונת בין אנשי היישוב בירושלים, באיסטנבול ובדוגמה לכך אנשי הבידן הבריטים. לענין חיל החלוץ (לאונגו) ראו ט פורלינג, 'ידן צוריון', היישוב ושאוריא הפוליטי, 1942-1945; ממנחם לוטנר, י נוטמן (עורך) שארית הפולמה 1944-1948; השקיות המאבק הפוליטי, ירושלים השניא, עמ' 405-431, ומציקר עמ' 413-419.

14

יש לזכור כי הנהלת הסוכנות היהודית היא שהציעה, בתכנית טרנסמיטריטי, לתלכיר קודם כול את היהודים מטדנסמיטרידיה לרמינה ודק אחד כך לכתון אפשרות לחלצם לארץ-ישראל. בתכנית הונגריה החנו הנאצים עצמם שהיהודים יעברו לספרד ולפורטוגל – ולא לארץ-ישראל. בתכנית להצלת הילדים היפשה הנהלת הסוכנות ארצות יעד ככל מקום אפשרי בעולם. יודגש אפוא כי ראשי ההנהלה הציעו לא רק שלא התנו את ההצלה בעליית לארץ-ישראל אלא שהסכימו מראש כי אם ארץ-ישראל כיצד תעבי על סוכני ההצלה, יסו יעד זה בעל הפקד.¹¹

ההנהגה בוחנה כל אפשריות וכל פריצה למינן ההצלה ומגמה זו אפיינה גם את עמדתה במערך החסיים והחשאיים בין ורעוח המודיעין השטונות, כלומר חורוץ המבצעיית הצבאית-למחצה של היישוב וכמה משיירות המודיעין הצבאיים והאחרים של הבריטיים ושל האמריקניים. המטרה שעמדה לנגד עיני הנהגת היישוב כביצון חסיים אלה הייתה לנסות ולנצל את היתרון החסיי שנודע לגרדמי החרוץ האמריים כדי להבקיע אל תוך השטחים הנכבשים ולהציל יהודים. הפעולות בתחום זה נפרסו על פי המרכיבים והשלוחות של אוגנו המודיעין בירושלים, בקוהל ובלונדון, כווינגינטון, באנקרה ובאיסטנבול, ובשלהי 1944 – גם בבאר שבעסליתי. שיתוף הפעולה הניכ גם את זמנית הצנחנים, אשר הייתה אך חלק קטן מהמערך הכולל של ההיסטוריה להצלה בשיתוף החשאי הזה. המערך הבא גם לקשרי השליחים – באיסטנבול, בשוודיה ובמידה מסוימת גם בשווייץ – עם קבוצת בלזים בתוך שטחי תכירוש באירופה. קשרים אלו אפשרו להעביר מידע וסיעי הכספי לאירופה הנכבשה ולקיים את התשתית שנודשה לקליטת הצנחנים ושליחים אחרים, שלפי התכנית עמדו להתחייב בדרך היכשה והיום.¹²

במכלול הסיעי שהשייט היישוב ליהודי אירופה בהקופת השואה ראו להזכיר גם את המאמץ הכספי של היישוב, את השיטות המורכבות של העברת כספים מהקוללות היהודיות בעולם המערבי לשיטות הכיבוש, את מערך העסקאות הכספיות המורכבות שהפעיל היישוב – חלקן באמצעות שירותי הבידן המערביים וחלקן תוך ניצול פרוצדורות בתקנות המטבע החמודות דא. ככתחלומים אחרים, גם בתחום זה מוכרזת המחקר הערכי כי המאמצים שנקט היישוב היו ענפים ורחבים, עמוקים ומדורכבים בורכה מכפי שסבור עד כה.¹³

11 פרוילינג, חק בערפל (לעיל), הערה 1; פרק זביעי הערות 34-35. ראו למשל תפיסה לדרום אפריקה בארץ ישראל, הנהלת הסוכנות, 10.1.1943; אצ"מ, פודוטקולים של ישיבות הנהלת הסוכנות; להרחבה על המצב הערוך ששרר שם ראו ג שמעוני, 'דרכה של הקוללות היהודית וההנהגה הציונית בתורה הדרום אפריקנית 1910-1948', חיבור לשם בקולת תואר דוקטור של האוניברסיטה העברית בירושלים, תשל"ד.
12 פרוילינג, חק בערפל (לעיל), הערה 1; פרק שביעי; וראו עוד בהרחבה באואר, לעיל, הערה 8; B. Rubin, *Israhel fugitives*, New York 1992.
13 על העברת כספים לשליחי היישוב בצנחנות השטונות ראו פרוילינג, חק בערפל (לעיל), הערה 1.

יש לזכור כי מורכב אנשי היישוב בארץ היו צעירים ואשכנזים,¹⁷ שדלק ממשפחותיהם הקרובות בשאר התפוצות אירופה. אף אם ירשבי הארץ ראו בהזדמנות שבגולה מתבלבלים, גמורים או דבקים בגלות ללא תקנה, הרי מרבין מאליו שלא השלימו עם אבונם. ואף על פי כן, עובדה זאת לא מנעה את הקשר הקל העשיר להשתמע בין ישלילת הגולה במישור האידיאולוגי לבין הפקרתם של הגולים כביכול, במישור האישי-מצעדי-מעשי.

[...] שאפשר [...] להציר להם: כל אחד מכם יתן עכשיו [...] אלה לירות [...] אילו היה קורא אחם ב"ג, קפלן ועוד [...] זה היה נעשה קל מאוד, שם ראו דברי צילינג והשל פורמקין, בבה אידלסון ושפריצק (מפא"י). מוכירות הורעו הפועל של הסתדרות, 11.2.1943, ארכיון הצנחנים, מכון לזכו (להלן: אה"ש). פרוטוקולים של דיוני מוכיחה הוועד הפועל; פורמקין, ישיבות הוועד הפועל של ההסתדרות ומכרחה מפא"י כנובמבר דצמבר 1943, שם; מי עיר בסיבות הוועד הפועל של ההסתדרות ומכרחה מפא"י כנובמבר דצמבר 1943, שם; מי עיר פרסם מאמר ביקורת שבבעון הנחמדו רבו טען, בין השאר, כי להגולה הסוכנות היהודית היגיע המרע על ההשמדה וכן רב לפני שפיטחה זאת רשמית בינואר 1942, וכתחילה, ישכ כן גוריון כוונגנטון ועסק בכבא יהודי ובהצעת "כילספור" [...]. מה קרה להנחמה הצעירה כלום אבוד לנו כל מידה ומצפן, מי עיר, יטול פני האסון, השומר הצעיר, 6.1.1943; היטפר משה סמילנסקי עסק באמבור בנושא זה ומאמר המערכת ב"דבר" מניב ומבקש כי ההנהגה תסביר לעם כי אין אמת בטענה שההצלה נעזרה רק למען עלייה לארץ-ישראל, וראו דבר, 19.4.1944; כי לאור פרישת יואל כהנר אמר יצחק גרינברג, חבר בכיר בהנהלת הסוכנות וידיד יעזר התעלה, כי ברצונו התא אדם שאינו רוצה לשמור אפילו מה שאומרים, שהוא משוקף וידיד יעזר התעלה, יא אצ"מ, מודיקום של הנהלת הסוכנות, 23.7.1944; עיתון הוועד "המשקיף" טען כי הכנירת הצלה כשולית, מודיקום של הוועד ומסיחה את דעתו בהפחת שמיעות בארץ, המשקיף, 6.8.1944. מקור שונות ובהיסטוריה היא מסייעת להוביל את אחינו בהנגרה לארץ, המשקיף, 6.8.1944. מקור אחר להיווצרות הטענה כי ישלילת הגולה, המפרישת בהפקת הגולה טמון בפרסומים של מספר חוקרים. עיתונאים ואנשי ספרות, וראו ר' פורת, על ההיסטוריוגרפיה הישראלית על היישוב לגולה השואה, יהדות זמננו, 6 (תש"ד), ועוד נדחים להלן.

האשמות בריצבד ראו ר' גולדמן, זכרונות, ירושלים 1972, עמ' 186 ואילן; ר' שגב, המליון השביעי, ירושלים 1991. י עילם מנסה להוציג פיצול בין ציונות להצלה וראו י הררי-דבנאי, עיר בום מים על היעירה המבועד (ראיון עם עילם), הוארף, 3.10.1986. הוא טען בין השאר כי יחנהנמה הצניחה הייתה מהפכה ולכן זכה את עצמה להחנהנמה אכזרית כלפי העם היהודי, וגם ברצונו היה לידתו מופכן מסוג זה; וראו גם תג"ל, מבוא ליהיסטוריה ציונית אחרת, חל אביב ללא תאריך הוצאה; מי חלקמן, את קץ (ללא מקום התאריך הוצאה); ר' פריסטל, ללא פשרות, חל אביב 1987; ירושלים השואה, ירושלים תשמ"ג; מי פורקס, קראתי ואין עונה: מאקומו של רחמי"ד וביטולו בהקשר השואה, ירושלים תשמ"ג; מי שונפלד (עורך), לילד שחזר והגולה, בני ברק תשמ"ח; שבת, החור השחור, לעיל, העמ' 2.

17

הצניחה עסוד בשואה בפני מצב טרגי: לראשונה בחולדותיהם נצנץ סיכוי כי תקום מדינה ליהודים – דווקא אז דיווחו החשש שלמדינה זאת לא יהיה עם. גם החלונות האלה היו נחלת בר-גוריון ועמיתיו להנהגה באותה עת, וגם הן הגיעו אותם לכל פעולה אפשרית על מנת להציל: אח יהודי אירופה,¹⁵ מכאן ניתן להסיק אפוא את המסקנה האמורה, כי ישלילת הגולה לא נתפרשה אז כקרב ההנהגה בהפקרת הגולה. הנפקד הוא: ההנהגה הציונית עשתה ככל שיכלה כדי להציל את יהודי אירופה, על אף שדרכה כישלילת הגולה כאירואולוגיה.

ג. מקורות הדיוני השלילי

(1) המסגרת הקונטקסטואלית

במסקנה שהגענו אליה טמונה השאלה, מדוע מאשימה דעת הקהל את ההנהגה הציונית, מאז המלחמה, כישלילת גולה? שהתפרשה למעשה כהפקרת הגולה בעת המבחן הקשה המורכב ביותר. נושא כי הדימוי השלילי השתלכ במסגרת ברורה של תפיסה, שב-גוריון עצמו חרם לה: תפיסה זו ינקה מוציאות ההשכלה הייתה יסודי מוסד בהשקפתו הציונית של בן-גוריון, אולם היא מורכבת ואינה כה פשוטה כפי שהדימוי השלילי הציג אותה. נמסה להסביר כיצד היה אפשר להמשיך ודברק בעיקרון של ישלילת הגולה ויחד עם זאת להאמין כי יש לעשות את כל הניתן למען יהודים שכתוד או נאלצו להמשיך לחיות בגולה. אותם שהניחו מבה קונטקסטואלי שטחי ופשוטי של ישלילת הגולה מאמינים כי כישליון 'המנוחת הוצלה' נערך בארץ-נקרית כל פעולה התואמת את גורל האסון; ובמקרים קיצוניים יותר אף טוענים, כי כל תכנית שלא הייתה קשורה בארץ-ישראל ובקידום העניין הציוני לא זכתה לתמיכה היישוב ומנוציגו – וכך גוריון בראשם.¹⁶

15 ראו כמאמר של בר-גוריון, "עז תל חי": מה לנו הארץ הזאת על הוריה ועמקיה, אם העם היהודי לא ימצא בה את גולותו?; עזרת נערך בחל חי, 18.3.1943, אב"ג, נאומים ומאמרים; התפוסים גם בקונטרס, א (שפ"א); במערכה, ג, חל אביב תשי"ז-תשי"ט, עמ' 119; ראו גם דבורי בכניסת וכן יריעות על מדידות ברוחיות, דבר, 21.3.1943; דברים נוספים שלו ברות זאת, דבר, 5.2.1943, על אמבור ב'*Palestine and Middle East*'.
16 ילאת הוועד הייתי מיני הבנה בדברים האלה (תצלוח); שבו או שהוא לי לא האמין בהן, אז שהיה לי אחרת בעיני ארץ ישראל, י דוויק ואי' שאליחואל מראיינים את רייט, אב"ג, המודו ליעוד כניסת קולטת 147, עמ' 18; האמט: 'אני מוראג [...] משמרת חכרית סוכנות [...] שמו ביג אנוני נתון את הדאגה המסימולית בעניין זה. [...] כך זדרכב גם בלונדון, גם באמריקה. [...] בית כית הגמנה [...] [שאנינה מחאימה לאסון הגולה, אויכיון מפלגת העבודה (להלן: אסיפן) בית כית חוק פרוטוקולים של מוכיחה מפא"י, 10.2.1932; גולדמן מאיר: יש מאה יהודים בארץ כולל חוק פרוטוקולים של מוכיחה מפא"י, 10.2.1932; גולדמן מאיר: יש מאה יהודים בארץ

גם שכן גוריון מעולם לא הסתיר את יחסו לעברית ואת תחושתו שבמדינת העברית יש לרבו ולכתוב עברית. הנישה האמורה בכרך הדימוי של בר גוריון מושחתת אפוא על חוט מקשר בין שתי האמירות הקשות שלו ועל גזירת המסקנה כי כך הוא חשב וחש, וכעיקר כך נהג, במהלך התקופה בין שתי ההתבטאויות, כלומר בין שלתי 21.1945 לבין שלתי 21.1945.

(3) כלימות ודחף הומניטרי

הרכיב השני בשיטה מנסה לכתוב את היקף ובריו של בר גוריון על אודות השואה לעומת דבריו בנושאים אחרים. ספק אם יש כמותה של שיטה מעין זו לשקף נכונה עמדות של כל מנהיג שהוא בנושא מסוים, בשל הכתיבות המקופלת בפירוש איכות של מדידה כמותית בכלל וכנושא כזה בפרט: שהרי יש ולמברק בין מילה אחת (כגון 'נאצרי', 'כסלי') נודע בהיסטוריה משקל רב יותר מאשר למאה נאומים בני שעות רבות. זאת ועוד: והאוזנים בשיטה זאת לא השכילו להקיף את מלוא התיעוד הקיים, כמתחייב מהשיטה שבחרת. 22. עצם ייחוסה של מידת ההתרגשות בבריו נואמים ומנהיגים (מתן משקל לכך (על פי איזה מודד?), מונע מראש הערכה נכונה של דברי אנשים מאפקים ועצורים. גם אלה מתנסים לעתים בהוויות דגשיות רבות עצמה ובלהט מוטרי אינטנסיבי ביותר; אפוק או שתקנת אינם מעדיים בהכרח על דלות דגשית אלא לעתים על סערה חריגה המתייכת ריסון. מחויבת מוסרית עמוקה. גם ברבירה והגשיים, עשורה להניע אנשים מאפקים לייחס משקל מכריע למעשים ולמה שנגזר מהגיון המעשים – על השכון העצוב המילולי של המצאות. אצל אחרים יש וסדר החשיבות הוא הפוך והעיסוק במראית העין של הדברים עומד במרכז המצפויים.

21. ההתבטאות הראשונה נישאה כותיעידה הישיבה של ההסתדרות, שנערכה בשלהי ינואר 1945, ראו אר"ע, פורטוקולים של הוועידה הישיבה של ההסתדרות: השנייה נישאה כאמור במרכז מפא"י, 7.12.1938, ומהד 18. תמנה שונה העלו ממצאי עבודה הודקרה שר"י: סי. פורלינג, יזר בר גוריון השואה 1939-1945, חיבור קבלי ותאר דקטור של האוניברסיטה העברית בירושלים, 1991, חק בערפל, לעיל, הערה 1; הנ"ל לעיל, הערה 13, עמ' 405-431; הנ"ל, הימלין תשכ"ב, כמצד האיוולת והיחסות של החמנה הציונית, עיונים בקולומה שר"א, 2.1992, עמ' 317-367; יי. באואר רבי פורלינג, ילא חוס ולא שוב: שילוחו יואל ברוב יהודים השבועיים, עתון 77, גיליון 160-161 (מאי-יוני 1993), עמ' 24-28; סי. פורלינג, יוחת וכוונת מנדלתי, עיונים בתקופת ישראל, 4. (1994), עמ' 592-604; פורת, הנהגה במלחמה, לעיל, הערה 7; סבת, יוחת השחרור (לעיל, הערה 2), עמ' 111-195; Ben-Gurion and the Holocaust, New York, San Diego & London 1996. 22. סי. פורלינג, 'המרכיבים הנושאים בתמו של דוד בגוריון אל יהודי תגולה בתקופת השואה', אי טוראן רבי פניקים (עורכים), מולדיות יהודית לאומית בעת המדינה, קריית שדה בקוק 1988, עמ' 195-220, שם מרא מקום מפורטים לכל הורגמאות האמורות.

(2) דימויו של בר גוריון

גישה נוספת לטיעון בדבר 'הפקת תגולה' ינתק את מקורותיה מנמה ורכיבים, שהראשון בהם הוא הדימוי של בר גוריון באיש קר ונוקדן, ענייני וישיבי מהפכן אביר השבוי בהשגת מטרה אחת. דימוי זה סייע לביסוס הטיעון כי ראשי היישוב, אך בעיקר בר גוריון, לא התייחסו לשואה כבן גוריון אטם עצמו מפני המתרחש באירופה ואף התגבר דגשית לגילייה של השואה. 18. הטיעון הסתמך על שתי התבטאויות אומללות של בר גוריון, שהיו מיוחדות גם בשעתן. הרכיב השני הוא ניסיון לכמת ולברוק את היקף ביטויי הכאב של בר גוריון.

ההתבטאות הראשונה נאמרה בפי בר גוריון ב-7 בדצמבר 1938, זמן מזה לאחר יליל הכרולד; הבריטים לא התירו לעשרת אלפים ילדים יהודים מגרמניה ואוסטריה, שהוריהם נרצחו או גורשו, להיכנס ארצה והועלתה חלופה – להעבירם לאנגליה. בר גוריון אמר: 'אם אני ארע שאפשר להציל את כל ילדי גרמניה על ידי העברתם לאנגליה, ורק מתציתם על ידי העברתם לארץ-ישראל, אני אבחר בכך השני – כי לפינו לא רק חשבון הילדים האלה, אלא חשבון היסטורי של עם ישראל'. 19. אמנם הרכיב נאמרו קודם מלחמת העולם השנייה והנוראות שהולידה, אך גם כן היה זה משפט אכזרי ומיותר.

ההתבטאות השנייה נשמעה מפי בר גוריון במהלך הוועידה הישיבה של ההסתדרות, שנערכה בשלהי ינואר 1945. לפי גרסאות אחדות (יש הטוענים כי העניין סולף), כלל בגוריון ביאשית ובריו משפט על היידש בתור ישפה וזה רצונתו; הוא כיוון אותו לשונה של רחיקה קורצק, פרוטונת שהגיעה ארצה מוולנה בסוף 1944 ודיווחה לנאספים על אימי השואה. באווריה שיצר הדינח המרגיש של רחיקה עורר המשפט של בר גוריון זעם רב. תשיבות העניין התמקדה בשימוש שנעשה במשפט מסוג זה על רקע האווריה הטעונה ששררה במקום, 20. מה

18. ראו לעיל, הערה 16; לחלן, הערות 22, 28.
19. בגוריון, מרכז מפא"י, 7.12.1938, אמ"ע, פורטוקולים של מרכז מפא"י, ראו סבת, יוחת השחרור (לעיל, הערה 2), עמ' 164-165; סבת מבקר את רבי שוב בהמלין תשכ"ב, והשתמש במשפט זה להחלפה על בגוריון וטוען כי שוב הוציא את המברים מתקנים ומצמיים לביקות על הסכם 'התעבד' ששנת 1933, ואף מוכיח לכך סילוף של תגובה בגוריון ליליל הברולד, ימחקל ציורח חודש ומצונו. מכת מוכיח (עמ' 156) גם את ריבוי של בגוריון במכת ומחת, שהשתמשו כבר או במשפט זה כדי לגמ את בגוריון. גיי. אלקי, מחזא כריטי, חקק בארסיות במחזו 'אבדן' את בגוריון ואת הנהגתו הציונית על עמדותיהם בנשיא תגלה בקולומה הראשונה ואף טען לאנטרס משותף לבן גוריון ולריטלי, וואו. ממאל, J. Allal, 1986, *Pendition*, מצוטט אצל סבת, עמ' 141.
20. על פמרת רחיקה קורצק בנשא ראו יזריקה, לוחמת, הנהגה, רשותה, יי טובין, לי דודי רי דב (עורכים), ליקט מווישת, חל אביח תשמ"ט, עמ' 212-214. גריס סבת ראו יוחת השחרור (לעיל, הערה 2), עמ' 158-160.

דבריו לא יופצו כרכים. לא כך נהג בן-גוריון. עם זאת, ההתחזקות אחרי יזלתלחזה, הניסיון למצוא את הארם שבמנהיג ואת החרדה שמאחורי העצמה, את הכאב שמסתתר בזהירות הקשורה – אין לנתקם מההקשר הפולי. יש להוסיף זאת כהשלמה לתיאור שיטתי ומסודר של מטרותיו של בן-גוריון בפועל והצלה כרמה העקרונת וברמה המעשית, שתהיה הציור. שהיה גם אם בן-גוריון ושותפיו להנהגה היו יושבים ומקוננים על מדרגות ארמון העוצה העליון ומפרסמים מחזאת ארץ-ספור על המתרחש באירופה – לא היה בכך כדי לכוון במקום העשירי והנהגה התבענה ממנהיגי שותפיו מול האמגו בתקופה הזאת.

מנייה ושקילה שיטתיות של דברי בן-גוריון במסגרות האמודות עשויה להביא למסקנה, שבן-גוריון החייתם לשואה ולגולה לא כאל מושג מופשט, מרוחק ומנוכר, אלא כשם תואר קיבוצי לאחים ואחיות, הורים ושאר בני משפחה העומדים בסכנת כליה. השואה לא חלפה על פניו של בן-גוריון והוא לא התחמק מעיון וריון בה ובחוצאותיה. היא ניכרה הן בפועל ובזהירותו הן בביטויים גלויים של חרדתו, כאבו העקתו. יש לזכור עוד כי חוליות רבות בפעולת ההצלה החיוניות בשואה היו חשאיות: מילה מיותרת הייתה עלולה לעלות כרם וכדמים הוחרב הוליד מנוכר צמזום בריבור והפחתה מעגל הפעילים היהודים על הפעולה. זאת ועוד: הבריטים הצליחו צנוחה על דברים שהיו עלולים לרעם לעורר אי-שקט ביישוב וכשכניו הצורבים – וגם זו טבעה את סימנה על 'עמות' הרכיב. 25 ולא אמרנו דבר על כותם של קריצה ולטיפה, מלבט וערידה יריים – שיש בהם לעתים ביטוי גדול בהורבה מזה העולה מן התעודות. היסטוריונים, בקוצו ידים, אינם יכולים לשקף את החזרה אלא על סמך התיעוד היסטוריים המוגבלים שהוחזרו חתמם במציאות, וישפה הגוף, לרוב אינה נכללת באותו העיון.

(4) בין יאמות ארכאולוגיות לבין יאמות היסטוריות,

יסוד אחר בדימוי השלילי של יחס הנהגה לשואה קשור בחיזום של העיסוק הזמקורי והשיח הציבורי בנושא השואה, בארץ ובעולם. זה זמן רב נע המחקר והשיח בין שני קטבים: מיסטיפיציציה מזוהלת וחסויות מוחלטת. תופעה זאת הפכה טבעית כמעט לגבי אודיע בה מעצב בהיסטוריה של העולם, של ההדברות האנושית ושל ההווה היהודית והישראלית. גם אודיעים דרמטיים פחות מן מהשואה כבר עוררו קשת כוח של התייחסותו. 26 במרחב זה נכלל גם הדין על שאלת יחסה של

רוב, כי יהיה בלי הודים לא תהיה, בן-גוריון לרבים, 24.6.1943, שם עמ' 92 ואילך, אביב, פרטוקולים של פגישות; פורלינג (לעיל, הערה 22), עמ' 209; ועוד.

25 ראו פורלינג, חז בערב (לעיל, הערה 1), פרק שביעי; גלבר (לעיל, הערה 7), א-ב.

26 על מיסטיפיציציה של השואה ראו יי באאר, השואה – הכביסס הסטוריים: ענד מיסטיפיציציציה – השואה כתופעה היסטורית, חל אביב 1982, עמ' 86-71; על ההבדל בין 'שואה' ל'יצו' עמ',

עם זאת ניתן לגלות החמצות רבות בדרך בריקתם של המחוקקים בשיטת השקילה והמדידה, שלא כללו במודיותיהם החיזיות מילוליות-אפקטיביות רבות של בן-גוריון לשואה. לא רק שטפידותם לא הייתה שיטתית אלא שהחמצתם והשומותיהם כללו החכאיות של המתייחסות בממד הרגשי האקסטרנטיבי העו כיוסם לשואה ולשארית הפליטה. אמנם אין זה פן בולט בחכונותיו האישיות וכמאפייני מנהיגותו של בן-גוריון (אולי לגולה של המהפכה הציונית ושל בנייה האומה), אך ראוי להידרש גם לשיטה זו ולו רק משום שהיא שיטתו, בין היתר, חשתה כמו 'מדיעתי למעין דה-הומניציציה של בן-גוריון ושל כמה מעמיתיו להנהגה בהקשרה של השואה. 23

דברים רבים באן את בולים. הם נאמרו ונכתבו על יהודי אירופה בעת ההתחדשות ולא נובל למנות באן את בולים. הם נאמרו ונכתבו עזי מוכי ביריות פומביות כמו הכינס המיוחד כמו יומן ומכתבים אישיים; נאומים עזי מוכי ביריות פומביות כמו הכינס המיוחד של אספת הנבחרים ב-30 בנובמבר 1942; בפני הנער החלוצי, בכינס ועידת מתנות העולים באפריל 1943; בפני באי מועצה מפא"י בנואר 1944 ועוד. לשיא הגיעו דבריו ב-10 ביולי 1944 בכינס השנתי לציון יום הרצל. כן נשא דברים במטרות מצומצמות וביצועיות, שמתאפיינות כזירות ענייניות לזירות, לדיעה, לתכנון לקראת פעולה, להחלטה או ליריעה, לעתה ולתקפת לקחים. 24 בדרך כלל יכול הדובר במסגרות כאלה להשתחרר ממליצות מיותרות, לרוב בתופשות רבה יותר ולהניח כי

23 אות הרוגמות הבלטות ביותר היא שיטת שגת בספור 'המליך השביעי' וראו פורלינג, המליך השביעי, לעיל, הערה 21; באאר ופורלינג, שם, שכי בית צבי (הציונות הפוסט אונגריה במשבר השואה: מקור על גורמי משניה של התנטה הציונית בשנים 1938-1948, חל אביב משל"ח) גורם כי בן-גוריון העריך את תפיות על כל דבר אחר, לא התעני בשואה ולא חוד אלא לכך שהשגתה חוקי למפעל הציוני ובלטת ביותר 'המדות הפומביות מליסק בענייני הצליה (שם עמ' 105).

24 דברי בן-גוריון במסגרות אנטיות, למשל ציטוט מיריותו של הלנה (הלינקס) גולדבלום (כיום רי"ד יהודית סיני), חוכת קבוצת החליפין שהגיעה ארצה בינואר 1943 והאונן היהודי הלוחם בוורשה והגולמביה, שנפגשו עם בן-גוריון והעידה על המחללה: 'ישנממתי, ראחי דמעות בעיניי [...] בן-גוריון ישב וכה'; ראו אביב, חכיב, ללא תאריך, כנראה במחצית השנייה של פברואר, מצוטט אל א' רותן, 'שליחתה של הלינקס, ילקוט מורשת, מב (דצמבר 1986), עמ' 76. בהוס הפגשה כתב בן-גוריון: 'אין אני יכול להשתחרר מהסיוט שהורכב אלינו שוב [...] ואתה חש עצמך חסר אונים לגמדי, בן-גוריון לם' כהד-טאוב (מזכירתו לשעבר בהוצינתו), 15.2.1943, אביב, חיק התהבות, חורתי לשבתי טבת על חוסס את חשימת ליב למכות תה. כן ראו פורלינג (לעיל, הערה 22), עמ' 213; העיל, 'בן-גוריון כגולמביה: מפגשו הראשון עם שארית הפליטה', עיונים בתקומת ישראל, 1 (1991), עמ' 342-308. נאומיו ביריות פומביות ראו למשל אביב, חיק בותפס ביצועיים דאו בן-גוריון לפליקס פרוקופטר, דוד ארתור ארזי, 8.12.1942, 13.7.1943, 22.9.1943, עמ' 79-104. במישה עם הריבוס שם: דאו גם פורלינג, עבודת חריקטור (לעיל, הערה 21), עמ' 79-104. במישה עם הריבוס והאשיים העצו ועודות, אמר בן-גוריון: 'אבל עתה אין להציל את עם ישראל זה קורם לכל

מחרות שמעבר לפרטנות: דוגמאות לכך הן השימושים הפוליטיים המנותנים של המזומנת ביצירות הישראלית עושות בשואה, וכללן גם האליטות הפוליטיות והאינטלקטואליות. השימושים בממצאים הקדמונים הם המצאים עצמם והופיע מזונו גרויל של פריסונים, אמירות וכיוריים, במחזאות וכשיירה ובחזומים נוספים.²⁹

הממת האמור בין שתי האמנות מרגים במובהק את ההשקפה הגורסת כי ההיסטוריה היא מעין ירידת אינסופי בין ההווה לבין העבר, בניסוחו הקולע של ההיסטוריון הבריטי קאר (E. H. Carr): ככל שההווה והייחוד והייחוד בתמונת העתיד העיקר יונח, ככל שנשמתו לדין שאלות של מידת הלגיטימיות ותיקון הכפיים של המהפכה והצניחה – כך פתחה הלכה השיבותו של הדין בממצאים עצמם והצדדים העתיקי אותו אל זירת השימוש בממצאים.³⁰ הממת הזה בין האמת הארכאולוגית לכך

29 ראו אתר הענף, שישו, כל כתיב אתר הענף, מל אביב ירושלים חשכ"ט, עמ' שמג–שמג. על שימושים פוליטיים, למשל של בן-גוריון, ראו New, *Ben-Gurion: Prophet of Fire*, מאת קוזצמן טוקן כי בן-גוריון לא ניסה, גם לאחר שהגיעו הידיעות על השואה, להפעיל לעם על גודל האסון הוא מייחס על הפיק בציית שאריה הפליטה, וראו עמ' 240–250. מ. את כחור וסמכותו רק כשעליה על הפיק בציית שאריה הפליטה, מכליל נגזאים שבן-גוריון עסק בריאותי ממאו בכונתפיה שלו (בן-גוריון). חל אביב (1977) מכליל נגזאים שבן-גוריון עסק בהם בעת מלחמת הגולות השנייה אך כלל לא דן בשאלת בן-גוריון והשואה. א. אביחי (רוד בן-גוריון): מפענח המדינה, ירושלים (1947) מדגיש כי בעת המלחמה ראה בן-גוריון את המטרה המרכזית בהקמת המדינה והבעליה לאהרן: המחבר לא נתן את שאלת מעורבותו של בן-גוריון כמדע ובעצמה. מ. שירימן (התמנה הפוליטית צבירת של יהדות אמריקה לשואה בשנים 1939–1945), חיבר לשם קבלת חזאר רוקטור של אוניברסיטת תל אביב, (1984) קורנע כי בן-גוריון וסילבר הניחו בבלשסור את היסוד להשקפה הישילתוצנטריזם ולא עסקו בתיאוש הלידות בארץ-ישראל לחצלת יהודי איוופה, ילקוט מורשת, כי [נאקטובר (1977)] חשבת כן גוריון בשואה הייתה עליה המונחה למחלת יהודית עצמאית בארץ ישראל והיא שנתחמת את שיתוף הפעולה עם בריטניה וראו עמ' 95–98); ויק [עמחה הגישה שארית בפמפא"י לפני שזאת יהודית. אירופה, 1945–1939, חיבר לשם קבלת חזאר רוקטור של האוניברסיטה העברית בירושלים. תשמיחת] קורנע גם הוא כי בן-גוריון טען במשך כל התקופה שהיישוב ומסורתו חייבים לחתור בתמורת הצלת שבכוכו ארץ ישראל, וחבית הצלה אחרות שאין קשורת בארץ ובתערה הגבית יש להשאיר בידי גופים קונקרטיים יהודים ועלמיי (עמ' 318). ויק טוען כי גיליי המב של בן-גוריון ביחס לשואה היו נרדטים למדי ומעורבותו הנמצת בהיסיונת ההצלה של יהודי התגרות היו קשורים, בלחישת בן-גוריון שיהדות זו אמורה להיות זריח זריח מרכזי בשארית הפליטה (עמ' 318–319). לעומתו מנינע צי אילון (עשע אפס, ירושלים (1980) את בן-גוריון כמי שכלל נגזא והנגרה לא ננע לו כלל, הנם שולמעשה הנעה או לישאר מעורכותו כבשאת ההצלה: ראו לענין זה גם לעיל, הערות 14, 16, 22.

30 מי ציממן כוחו (חמישים שנה מאות יוחי, כותב יד): קוונתי מליהכנס לגוב האריות בו ציממכוכים כחזאי ופרלינע מוה השגב [...] מוה [...] אי מוכן להנית (ימתח לי על כך מוס שוכ) כי אכן צורקים כחזאי ופרלינע, ושגב "החלחל לקמטי" את עורבות העניין "לסכות העניין"; א"ר קיא, היסטוריה מוה ז', הקדמה שאת פרופ' שי אבינר, חל אביב 1986.

ההגת היישוב היהודי איוופה בהקופת השואה, וכדי מריאשית שנות הדומישים חזג מבבלות היין היסטורי בהקשר היישוב היהודי בניי מלחמת העולם השנייה והפך עד מהרה לכלי במאבק על עיצוב דמותה של המדינה, חלק מהדין המחוקקי וההשת הציבורי על תיקון כפיה של המהפכה הציונית, על מידת הלגיטימיות שלה ועל עצם יצירתה של המדינה כפתרון לאנומליית שבצורות קיומו של העם היהודי.²⁷ במהלך זה מוטיבים דברים על הזרחה כהשגא של המדינה הציונית, על הקולוניאליזם שלה, המיליטריזם והפניטוקולוניזם שלה, השבטיות והלאומנות שלה, אי-הציוניות הכריכה בה, על אטימיותם והיערותם של מנהיגיה, על העולות שגונו לפלשתינים, למזרחים ולגסים. מכל אלה צומחת גם הטענה שהתנועה הציונית ומנהיגיה, אכרת העולות והציונתים הללו, כשלו וכשלו, נהגו באוזן אופן גם כלפי אחיהם בהקופת השואה, שהחלטו בציוניות על הנצולותם והשתמשו בהם להשגת מטרהיהם בחזומים הצבאיים, הוברהיים והמדיניים.²⁸ כך לא רק שותפים במישורין או בעקיפין לרצה שישת המליונים אלא גם אחזאים לרצה והזתו של המליון השביעי, חלולו ככרו והצלחת תרומתו.

הטחה זו – המפיעה את הדין כמזגה מהקשריו בעבר, כודחת אותו כדווה, משליכה אותו אל העמיד ומציבה אותו על הנחה כודכות – שממטת בעצם את הבסיס לדין ענייני בהופנה. היא העצמה ומעצמה עוד יותר את המחת הטבעי שביך האמת הארכאולוגית, לכך האמת ההיסטורית, כלשנו של אחד העם. ממילא היא תוקינה את הדיישה וההידרשות לעובדות ואף הרקיעה ככר אל

הכחשת השואה הנתושה כעניין אלגורי סמלי ונעניין ערשי אקדמי ואי גם שי אחרונות, על "הפסיצינות" והמטרה האנטישית במשבר, מ גניסור וא בראלי (עורכים) עינום בהקופת ישראל: ציונות – פולמוס בין זמננו, קייית שדה בהק 1996, עמ' 160–202. אהרונון מבא רוגמאות לתחית מוחלחת: את מאמר של א גוריאפ, יכר השואה "שלתי" שאתה של "אחרים", רכב (משא) 20.1.1995 (עמ' 175) אצל אהרונסון; את הדצאת א' הובסבאום על גולאמיות *of Books* *New Israel Review* (שקיעה את המדינה הציונית ואת השמות שישתה כביכר בשואה לזכרה הלאומיים הצודים), עמ' 163; את ספוד של שגב (ליני, הרשע (15) בלומט: אאות קולוניאליזט ומיליטריזט לאומי שלא עמל על קורבנות השואה ולא שעה לטכילי, עמ' 175; את ב' מוריס, ליחה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947–1949, חל אביב (1991) (ששען), לפ אהרונון, כי אותם קורבנות היו אף כלי כביד של אחוז יראתי כרי לשיתור את ארמח הפלשתינים ולכנון בה שלחה קולוניאליטית של הקפיטליזם).

27 דין מקיך בהופנה ראו גניסור וכרזלי, עמ' 28 רוגמה מוכהקת ליעידן ברחז זו יתח לזאות בשיתו של בנימין הרשס (הורשסיקס), ככניור הספרותי דא גבי רדיאלי: יידז בן-גוריון מלל / את הדין אל דרך הביזה ירושלים / בצצמות נערדים מן השואה / [...] בן-גוריון אסק אבק / אום – לירע לאור בעצנים, ג. דינאלי, מחזור שירים, אגרא, ב (1985–1986), עמ' 293; וכן שלומן: יה למעלה מארבעים שנה מצלילתם הצנוים אירפה ליעיל, הערה 8, עמ' 175; וכן שלומן: יה למעלה מארבעים שנה מצלילתם הצנוים להעלים את פשיעיהם ואת חלקם בהשמדת השואה, שלסוך (לעיל, הערה 16), עמ' 3.

ממאן להשלים עם העובדה שגם היסטוריוגרפיה טובה אינה אלא סוג של ייצוג המציאות, והקשה לזכור כי במציאות יש חלקים שההיסטוריוגרפיה אינה משיגה. זאת ועוד: כיוון שהפעילים והחשובים והאמיתיים בחינם החצלה נחרז עלומים והפעולות הללו נכשלו, תלדה גם החושה כי היישות הקצה לפעולה זאת אנשים מדרג משני. בדרך כלל הצביעו על יצחק גרינברג ועמיתיו ביצעו ההצלה, שעל אף שמו המתייב לא היה הגוף החשוב בנושא ההצלה. המסמך שניתן לכך כרד את חזיתות ההדג של אנשים אלה בטענה על אודות 'פלישתהצנעטרדיה', כלומר היישות. שהיה שקוע בצרכי ובענייני (התיישבות, הגנה, בניית העצמה, בניית האומה) שההצלה לא הייתה חלק מהם, הקצה להצלה אנשים מדרג נמוך. את הדג הנועץ, הכבד והמיומן, הקצה לצרכי החשובים. למעשה הייתה המחנה שונה בתכלית: אנשי 'הדג הנועץ' הכבד המתוחכם ביותר בייעוץ – זסלני, מאירוב וגולומב, שכסר, קולק, אבראל ושינר, בודי ופומרוץ, אפשטיין ואחרים – השתתפו לאותו דרג שטיפל בסוגיות 'פלישתהצנעטרדיה' מאור לפני המלחמה: נשק, ביטחון ומודיעין. כך גם אחרי המלחמה ואפילו בשנים הראשונות של המדינה. ודוק: אותם אנשים פעלו גם בנושאי ההצלה בזמן השואה.

אכן, יצער ההצלה' וגרינברגים בראשו כלל אנשי דרג שני ושלילי, אך הוא לא היה הגוף החשוב בתחום זה. בשל לחץ המפתחים אלי, נאלץ היעוץ' תוך חודשיים – שלושה להוסיף מליאה של שישים יותר חברים, 'פולמוני' בלשון הלוחל שדרכה בו, ולכן לא היה יכול לשמש מסגרת חשובה ובעלת יכולת ביצוע לעניין זה.³² ספק אם יכול היה לבוא במקום גופים כמו המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, אנשי המוסד לעלייה ב' וזרועות כאלה או אחרות של ההגנה, אפילו לו היה גוף מצומצם יותר. ממילא אין טעם לנסות ולהפש ביעוד ההצלה: את החשבה לשאלה מה עשה היישות להצלה בזמן המלחמה. הכישרונות של פעולות ההצלה לא נבעו מדרג האנשים שהיישות הקצה לפעולות אלה – להוותנו – אף על פי שהיישות הקצה להן את אנשי הקו הראשון, את מייסב אנשיו; לכן קשה יותר להבין את היעוץ קשה עוד יותר לעכל.

היסטוריונים אינם נוהגים לעסוק בשאלות של היעוץ, מה היה קורה אלי. אולם היסטוריון התקל כסטראוטיפ השילילי האמור-ישוי אלי לשאל, ברצני של רפיין דעת, מה היה קורה אילו היו המאמצים וההשקעות בפעולות ההצלה, אותן תקוות ממש, מטיימים אחרות: אילו היו ממלאות הכישרות המרכזיות בצרים והגדלות בארץ מדי שנה בשנה במאות אלפים מיהודי הונגריה והמנהיג, סלובקיה ויוון שהצליחו להינצל, על לידהם ונבדיהם. אין ספק שכינוסים כאלה היו מפצים על החוסר בתיעוד והיו מניבים היסטוריוגרפיה אחרת; זאת על אף העובדה שבשני

32 על יצער ההצלה' ראו בהרחבה פרילג, תן כערפל (לעיל, הערה 1), פרק שלישי: פורת, הנהגה כמילכוד (לעיל, הערה 8), עמ' 101-116.

היאמת ההיסטוריה מניב גם על סיכויי ההסתמה וההפנמה של הסיבות לכישלונן של פעולות ההצלה בתקופת השואה. שתיים במכלול הסיבות הללו הן: (א) כל ההכנות המדולות היו מסוככות מאוד, מבוזיה מדינית ולוגיסטית. כל פעולת הצלה בהיקף נרחב הייתה מורכבת משרשרת של עשרות חוליות, ודי היה שחוליה אחת תנתק בה כדי שכל המהלך ירד לטמיון. בשל מורכבות זאת, טבעי היה שהפעולות היכשלה. (ב) חוסר האונים של הצנעטרדיה בתקופת השואה היה המאפיין העיקרי של הפלנטה האחרת; נוסף על כך היו גם היהודים בעולם החופשי וכיישוב בארץ שרדיים כחוסר אונים, מדיני ומבצעי, שלא אפשר להם להוביל להצלה רבתי. לא ניתן להמחיש היום את מלאו הסיכור שהיה כרוך בפעולות זאת מלאו המשמעות של חוסר האונים ששורד או בכל הריסתו. הפני כין ממצאי המתקן לבין היסטוריוגרפיה של בן-גוריון והנהגת היישות בנושא האמור נגור אפוא גם מהידיעוץ, בין ההווה לבין העבר, כן הקישי בהפנמת החכמה כי פעולות ההצלה הגדולות היו מועמדות קודם כול ליישולן ובהכרח בחוסר האונים הנורא שאסף את הצנעטרדיה ואת הנהגתו בזמן השואה.

(5) ייצוגו של הכישלון ונגזרותו של החותר השחור

יסוד אחד בהסבר טמון בעובדה, שפעולות ההצלה היו חייכות להיות חשאיות. בשל כך גם החיעוד המשקף אותן נודד יותר, מוצפן יותר ונחשף תהליך לעיבוד החוקרים רק בשנים האחרונות. למשל, רק בשנים האחרונות נחשף החיעוד הנמצא בארכיון הציוני המרכזי בירושלים של 'המדוד לתפקידים מיוחדים' במחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, הכולל חלקים חשובים בפעילותם של ראובן שלוח (זסלני), טרי קולק ואהוד אבראל, שאול אביגור (מאירוב), אליהו אלה (אפשטיין), צבי יהואלי (שכטר) ומנחם בדי, זאב שינר, זאב שינר, וזאב שינר) הדדי (פומרוץ) ואחרים מקרב פעילי ההצלה המרכזיים באיסטנבול. נוסף על כך נפתח בשנים האחרונות לעיני החוקרים היעוד מנגון של גופי מודיעין אמריקניים וכריטיים, בארצות הברית ובהיטינו.³¹ חלק מן החיעוד הזה ויוצאיו נותרו חלק מאור החוקרים ולכן נותרו גם הפעילים וגם הפעולות מחוץ לאלומות האור. העובדה הטרגית של הכישלון במרבית ניסיונות ההצלה לא אפשרה לבעני נותרו תהליכי לאחור כדי להמנב על 'החוליים השחורים', בתיעוד וחזקה אף יותר את הודשם השמני שמאומה לא נעשת. מי שלא למד או

31 על 'המדוד לתפקידים מיוחדים' במחלקה המדינית של הסוכנות היהודית ראו למשל היעוד המסרה 888/25 באגידה היעוד דומה בארכיון הנהגה בבל אביב; זיעוד SS, הגוף המרכזי לבין בארצות הברית באותן שנים (Office of Strategic Services); על הפעולות החשאיות בהתבסס על היעוד זה, ראו בהרחבה פרילג, תן כערפל (לעיל, הערה 1) פרק שביעי: תהלי, היסטוריוגרפיה הבלתי מוצהת והמערבת המקבילת, די עופר רי' בנקיר (פורטינס), השיאה: הייתודי והאנוכרסלי, קובץ מאמרים שי ליתודת באואו, ירושלים 2001, עמ' 117-159.

התמקדות בבניית הבית הלאומי בארץ ישראל לכן הקצאת מרבית משאבי ואנו לפעולות חטיות טיכיים ממצילא – היה כפיככול מחאים מאוד למהיג כבן-גוריון להחליט שלא לבזבז משאבים על מהלכי סרק כאלה. אולם כן-גוריון, כפי שציניו לעיל, סבד אחרת וניסח זאת בצורה החדה ביותר: יש לנסות להציל יהודים גם כשישי טיכיי של אחד למיליון.³⁴

להיחצרות הסטראוטיפ ואף לתגבדו תוצו גם היצימות הפוליליים החריפים, שהתגולו סביב הקמת המדינה וכשנתו עיצובה הדאשנות. עימותים אלה, שבן-גוריון ניצב במרכזם, חוצו מן החתום הפוליליי ובמקדים רבים הושמקו, בין אם על יד ובין אם על ידי ידיכיי מימין ומשמאל, לחתומים שנועו כשווישי המקומה היהודית בארץ-ישראל, במהותה ובמשמעותה ההיסטורית. אל תוך הפולמוס הוטלו שאלות ותהיות לגבי הפעולות שקטו יהודי אירופה והיישוב במאבק נגד הנאצים. הועלו אף שאלות אודות יחס ההנהגה כלפי הכדיטים כימי המלהמה ושאלות ערכיות בדבר 'מהי גבורה מוגבר, על המתוטים והסמלים שהיי כדוכים בכך: 'תביעות האבהות' על שעמד מוגבר, על המתוטים והסמלים שהיי כדוכים בכך: 'תביעות האבהות' על ההתנגדות המזוינת בנטאות ובקרב הפרטיזנים; הוויכוח בשאלה מי גום לכדיטים ליעזוב את הארץ, משקיעי היסודן – כל אלה, אף אם לא יעזו את הסטראוטיפ, הקיינו עליו והיינו אותו.

אחד משיאי העימות העמוט ודב-הרדיים הוה היה הוויכוח הסווי בשאלת ארמניה האחרת, הטכס השיילומים, כינון יחסים ופולמוסיים עמה, מכירת הנשק וכיצא בזאת. שיי אחד ויהי משפט גרונולד-קסטנר, אילי הגורים המכריע ביותר בהתעצמות הסטראוטיפ והתבססותו ואחר מקווי פרשת המים החשובים ביותר בהיסטוריה של מדינת ישראל, חששה של מפעיי שיעריין לא הוגיע הזמן להתעמת עם עצמה ועם אחריים על עברה ופועלה בתחומים אלה; המטירות של קסטנר במהלך המשפט, אשר נפלו כשולל דב בידי הפרקליט שמואל תמיר; ספרו של בן הכט, 'יחסי' – כל אלה היו גם הם חלק מרכיבי הסטראוטיפים.³⁵

נעלה כאן, כהשערה כלכל, ורכיבים נוספים בטטראוטיפים. אפשר שהם קשורים בעייפות שוללה התצטברה כצטבור מכן-גוריון המנהיג המהפכן, שאינו מוכן להיפחח ואינו מבין את צאן מרעיון; הצטבור חש מותש מ'המהיחזות' המפומחד, 'הודיכיות',

34 בישיבה מיוחדת של הנהלת הסוכנות, 25 במאי 1944, ריזוח ויהו פומרוץ על התענה 'סודות חמת ודי שוביא עמו יואל כרטי מההגריה. כן-גוריון מיצה את עמדתו כסוגיה זאת כאומרי, בין חשאר: 'אם יש תקוה של אחד למיליון – עלינו להתאחד בה', על יחסי ל'תכנית טרנסיטרייה', 'תכנית אירופית' ותכנית לחצלת הייליים וואו מהרחה פריילנג, חץ כענפל (לעיל, הערת 1), פרקים רביעי וחמישי.

35 באורא (לעיל, הערת 26), עמ' 22-31; פורת, הנהגה במילכוד (לעיל, הערת 8), עמ' 435-583; טבת, חתור השתדל (לעיל, הערת 2), עמ' 141-143; בן הכט, חש, חל איכב חשילי, שי' רותנאל, חק פלילי 124/53; משפט גרונולד-קסטנר, חל איכב 1955.

המקיים התפוכים השקיעי היישוב בדיוק אותם מאנציים. הבה נרנישי: אין התוצאה הדלה משקפת את המאמצים ואת מיזת הרצון שוהשקיע היישוב בפעולות ההצלה. אילי ואיי להיחזיב מפעם לפעם, במקרים כאלה, את מותב השייפוט החיסוריי והמוסרי להחיליה גם על הכוונת – וילא רק על המתצאה.

(6) חשיית הציכוריי, המנהיג המכונן והדומיי השלילי הסכרים נוספים טמונים כנראה בקלחת שהשתלכ בה הסטראוטיפי השלילי כשיית שניהל הייכור עט כן-גוריון. כשיית הוה התייענו המתפלמטים כעמדות אידאולוגיות-עקדניות כלליות של כן-גוריון, שלא היו קשורות כהכרח לשואה והסתמכו גם על עקדנות פעולה כלליים וטיפסיים למהיגותו. ראינו דוגמה לשיית כוה סכיב שתי האמידות האוגמוללות שלי. הפרשנות נהמכה גם בדימויי כמנהיג כדימוסי וכל-יכול, והתוה גם מחויות טראומטיית נוספות שעברה האומה בעצם תקומתה וכשנותיה הראשונות של המדינה.³³

סטראוטיפי זה ניזון גם מהקשיק להביך כי התנועה הייזופת והנהיגתה הופתעו גם הן משייני כיללי המשחק' בעולם ואף הן לא היו מוכנים לשואה; כי גם הן – על אף כל דברי הועם והנבואה על חוסר התחלת של הגולה – לא ידעו שעצפיה להיחזי אירופה השמדה טוטלית כה נודאת; כי גם מנתם בנין, נמן יליך מוד ומשה קליינבויים (טנה), ועמם כמה מגדולי הדוכים, כשעזכו את קהילתייהם ועלו ארצה או היגרו למקומות אחרים, חשכו שלפניהם תקופה של מלחמה ויחזיקו ולא של שוכר קיומי והשמדה גמורה של משפחתם וקהילתם. גם אם היו משקועים באמונתם כי גולה היא גולה היא גולה, הם לא נורו מכך אמורה של 'אמורנו לכס?', ניכור והתנכרות לגורל משפחתיהם וקהילתם.

לצמיחת הדימויי הוה ולחזיונו מסייעת גם התוכבה, שישנים אחרות אחד כך הצליח כן-גוריון להוביל מהלך מוצח, למרות כל ההתנגדויות ולמרות כל הקשיים. עובדה זאת שימשה יסוד לקביעות, כי כאשר כן-גוריון הדיכיימג רוצה – הוה מצליח: הוה רצה מדינה – הוה חשג אחת. מכלל ידן' זה נגזר הלואי: אם הוה לא הצליח להציל את היהודים מאירופה בתקופת השואה, הרי הוה לא רצה להיציילם. משיך עשיר השמור לדעת כעלית.

אכן נוספת בטטראוטיפי זה נחצבה מדימויי של כן-גוריון כמנהיג פרגמטי, חזק ועייני, איש אינו חולק על כך שבן-גוריון היה מסוגל לקבל החלטות חדות באכזריות, לאורי של דימויי זה נוסים לייחס לו החלטות קשות, שהתקבלו כביכול בתקופת השואה. הנקשל כאן בדור והוה מוביל את הנבשלים כו לייחס לכן-גוריון עמדות שהוה כלל לא נקט. כהויה של אוהה תקופה, כאשר היישוב החובט בין

33 'י שביט' ישיחיות, אוטופיה ופסיכיה בשנות החמישיים: עיין בבקורת על 'המדינה הכד גוריונית', עיינים בתקומת ישראל, 2 (1992), עמ' 56-78.

יאו מולדת חופשית או גטו? יחסם של מנתם בגין והאצוויל לשואה בשנות הארבעים

יחיעם ויץ

לופר ד"ר פנתס גנוסר
חוקר, שורך חתב

מבוא

יחסי של מנתם בגין לשואה היה שונה מזה של כל ראשי הממשלה בישראל: חברו לכך שלוש סיבות: (א) בגין היה ראש הממשלה היחיד שהגיע מישראל כעצם ימי מלחמת העולם השנייה, אמנם מספר ראשי ממשלה הגיעו גם הם ממזרח אירופה, אך זאת ומן רב קודם לכן: דוד בן-גוריון ולוי אשכול עלו בימי העלייה השנייה,¹ קודם מלחמת העולם הראשונה; משה שרת ושמן פורס עלו ארצה כילדים ומן רב לפני השואה;² גולדה מאיר עלתה בעלייה השלישית.³ יצחק שמיר, בן דורו של מנתם בגין, עלה לפני מלחמת העולם השנייה⁴ ויחסו לשואה לא היה עמוק, מסיבות שונות שלא נפרטן כאן. תמישה ראשי ממשלה נולדו בארץ.⁵ רק בגין הגיע ארצה

- 1 בן-גוריון (גריץ) עלה ארצה ב-1906, בן עשרים; אשכול (שקולניק) עלה ב-1914, בן תשע עשרה.
- 2 שרת (שרהוק) עלה ב-1906 כנער בן שנים עשרה; פורס (פורסקי) עלה ב-1934 כילד בן אחת עשרה.
- 3 גולדה מאירסון עלתה ב-1921, מארצות הברית שאליה היגרה משפתחו, והיא בת עשרים ושלוש.
- 4 שמיר, ליד 1915, עלה ארצה ב-1935.
- 5 יצחק דביך (1922), אריאל שרון (1928), אהוד ברק (1942), אהוד אולמרט (1945) וביטון נתניהו (1949).

יהויים המתפכני ויהשיל-חוחו' הציונית; הוא רצה להחזיר לתחת את יום המחרת, את יום הקטנות, שלאחר המהפכה, נטה לחלוט כמנהיג המזרח, הנקשה והנרקד את היפשיים, שיאפשרו לו את החליץ הפרדה ממוני, המכאיב אך הנכסף. פרדה ממי שאחר שואה יפשה מדינה, על ימגוש הכסף, הכואב שלה, וזאת כן עוד דיכר על מלחמה חדשה – מלחמה על יעצוכה, ומותה ומטרידוה של המדינה; מנהיג שלא מסכים למעמד מחקופה יומער והפריך לתקופת התמסדותה של החברה, להפרכתה מתנועה מתפכנית אוטופיטית לחברה נורמלית ככל העמים.

אולי תמוי לך גם ישירותו של בן-גוריון, ענייניתו וכולתו לייסר את הציבור באמתותיו. מנותה אלה הפריעו לאלה שתותר לקצר את התקופה שהיחיד פועל בה למען הכלל ומטרותיו וממיר אותה בהגשמת האינטרסים של הפרט. בן-גוריון ניצב אפוא לא רק כפני הנטייה לעשות לביחן, המאייינת תקופות פוסט-מהפכניות, אלא גם כפני המגמה להעניק לגיטימציה, עומק היסטורי ופילוסופי לחזירה זו לנורמליות. מזהו זה הקדים את הורכיה הנכחיל בין המצודים כאימון חלקי בלכך של רכיבים מתרכבת העולם לכין אלה הטוענים כי אם החברה הישראלית לא תאמץ את כל ההישגים, של החברה המערבית, תיותר המהפכה הישראלית דלה ומפגרת.³⁶ הסטראטיפ היה עשוי גם למלא את הצורך – אף הוא כחלק מהחליץ הפרדה של אומה, שלדחה כבאב, מאביה המכונן – בהפיכתו של בן-גוריון למצין קירבן משהו, קירבן עקרה בתחליץ המייסר של היצאה מני החורבות, לאחר החנטות נוראה של שיאה ולאהריה מלחמה לעצמאות – עם לטרון ומצודת בית, עם אלטלה, ופירוק משה הפלתי, פיסורי הורמ"א ושאר הצירים והחבלים, הכאב והחולשה המתמשכים שאותיהם.³⁷ המלך שחקליר כביכול את אחיו באירופה למען מדינה – החוקר כירי למשמכיו כמאבק על ביטוסה.

36 ראו למשל א. שביי, 'הציונות בתקופה פוסט ציונית', דבר, 24.6.1994.
 37 ראו למשל ד. מידן, מול האת השחקן: שיונים כשייה מלחמה העממית, ירושלים 1992, עמ' 379. א' כצמן המיב על ספר זה (מול הדך השחקן, אפש שתיים: כתב-עת לספרות, 2 ותורף 1993), עמ' 97-106) ומידן השיב לו כי רשמתי 'צופנה סלוגנים ואמרו-הכתי נוסח' אנו באנו ארצה ליריה ולהריות ביה' ונטולה כל מטר של חקירה, הדגמה והיארה – מסביב לחתה שכבה והשפעה עד השחקן: היישוב' החלטת מחונקן יהדות אירופה [...] הדחיק והשתיק את היריעות על השואה או וגם לאח-מכן: החיימת כבו לעלים החישים מקרב הנצילים והשומש בותם ככש-תית-תמלחמות [...] ביסס את תרבותו על אמות הלוצי-תחת קמפוי צד: החובר למורשת היהודית והצטורית: [...] תיך את צעירי לתחשת זרות ורחיק פיסת ומנטול בהת לכל ריב שהיא 'הוריי': מדינת ישראל ירשה את כל העמדה הללי, ד' מידן, 'עמל המנה החזין, שם, עמ' 106-124. הוא מוסיף כי גם מספר של חום שגב הוא רוגמה ל'התשפה' ציונית מורחבת, המתמשת להיסטוריה, ובה הכל כירי ההרואות כולן מתנומת לעבר וקדמו אחת – בניגוד להיסטורין היששה כל שכיכולתו [...]. להמתון כוכרים גם כפי שנתאו והתבו כומנס וכער יעירום של אלה שדאום והכינו אותם כשעמם'.